

АВТ
Д 13

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ДАВИДЕНКО ВІКТОР ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.98: 344.13

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2015

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проходження військової служби в Україні ґрунтується на засадах суворого дотримання дисципліни, адже бездоганне виконання військовослужбовцями своїх обов'язків є запорукою бойової готовності й належної боєздатності військ, що надзвичайно важливо в умовах залучення Збройних Сил (ЗС) України до виконання специфічних завдань, у тому числі в районі проведення антитерористичної операції.

Особливо небезпечним щодо підтримання статутного правопорядку у військових формуваннях вважається самовільне залишення військової частини або місця служби – злочин, відповідальність за який передбачено ст. 407 Кримінального кодексу (КК) України, оскільки військовослужбовці, які впродовж певного часу ухиляються від виконання своїх функціональних обов'язків, порушують встановлений порядок проходження військової служби та військову дисципліну, обмежують боєздатність і мобілізаційну готовність частин або окремих підрозділів.

Військові злочини характеризуються високим ступенем латентності, оскільки більшу їх частину свідомо приховують військові командири різного рівня, що значно спотворює дійсний рівень, структуру та динаміку злочинності серед військовослужбовців. Статистичні дані Головного управління Військової служби правопорядку у ЗС України свідчать про збільшення останніми роками кількості вчинених військовослужбовцями злочинів як загальнокримінального характеру, так і проти порядку проходження військової служби, що сигналізує про загальне погіршення криміногенної обстановки. На цьому тлі динаміка самовільних залишень військової частини або місця служби упродовж останніх років також виглядає досить тривожною: якщо протягом 2007–2013 років учинено 312 злочинів цієї категорії, то лише 2014 року – 780, зокрема 91 (11,7 %) – особами офіцерського складу, які відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби ЗС України (ст. 11, 58) зобов'язані показувати підлеглим приклад дисциплінованості, неухильного виконання вимог законодавства, особисто відповідають за бойову та мобілізаційну готовність, військову дисципліну, що особливо важливо в бойовій обстановці.

Науковим підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики, кримінального матеріального та процесуального права, кримінології та психології, які розглядали засади виявлення та розслідування злочинів, зокрема Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, В.Я. Горбачевського, О.М. Джужі, В.А. Журавля, А.В. Ішенка, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.С. Кузьмичова, В.К. Лисиченка, О.М. Литвака, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, Г.А. Матусовського, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, М.В. Салтєвського, О.Ю. Татарова, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, М.І. Хавронюка, П.В. Цимбала, С.С. Чернявського, Ю.М. Чорноус, С.Н. Чурилова, В.Ю. Шепітька, М.С. Шумила, М.П. Яблокова, О.Г. Яновської та ін. Деякі питання протидії

окремим видам військових злочинів розглянуто в роботах В.М. Абраміна, В.П. Антонова, А.Л. Багратяна, В.В. Бондарєва, А.Г. Восводи, В.С. Давиденка, О.А. Данченка, С.І. Дячука, С.М. Іншакова, І.В. Крупнова, В.В. Лунєєва, І.М. Мацкевича, М.І. Мельника, М.І. Панова, Є.Б. Пузирєвського, В.В. Романова, О.М. Савєнкова, М.М. Сенька, О.С. Ткачука, О.М. Холопової, М.С. Цуцкірідзе, В.О. Шамрая, І.М. Шумігая, С.О. Яніна та ін.

Констатуючи значний науковий внесок учених у розроблення зазначеної проблематики, зауважимо, що їх дослідження стосувалися лише певних її аспектів. Лишалися невивченими проблеми розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби, а отже, ефективність протидії цьому злочину значно обмежена через відсутність відповідної криміналістичної методики. Питання методики розслідування зазначеного військового злочину на монографічному рівні в Україні розглядаються вперше, що свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується, зокрема, зі Стратегією національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» (Указ Президента України від 8 червня 2012 р. № 389/2012), ґрунтується на положеннях Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р.), Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011), Пріоритетних напрямках наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29 липня 2010 р. № 347) та планах науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2012–2014 рр. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2011 р., протокол № 22 (уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 24 лютого 2015 р., протокол № 2) та схвалено Координаційним бюро НАПрН України (№ 1415, 2011 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розроблення теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій щодо розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі *задачі*:

– охарактеризувати стан наукових досліджень проблем протидії злочинам, учиненим військовослужбовцями, сформувані наукові основи криміналістичної методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби;

– розробити структуру криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби, розкрити зміст основних її елементів і зв'язків між ними;

– виокремити предмет доказування у структурі методики розслідування цього виду злочинів;

– з'ясувати типові слідчі ситуації, відповідні їм системи слідчих версій та особливості планування розслідування злочину на початковому й наступному етапах;

– запропонувати рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування;

– розкрити основні напрями діяльності слідчого на наступному етапі розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби;

– визначити особливості використання слідчим спеціальних знань у відповідних кримінальних провадженнях;

– запропонувати основні напрями профілактичної роботи слідчого з огляду на специфіку чинників, що детермінують злочини цієї категорії.

Об'єктом дослідження є правопорушення проти порядку проходження військової служби, а також діяльність органів досудового розслідування, військової прокуратури, оперативних підрозділів й експертних служб стосовно виявлення та розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби.

Предметом дослідження є методика розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектична теорія пізнання, загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) для визначення криміналістичних категорій, що характеризують злочинну діяльність та кримінальне провадження (розділи 1–3), а також спеціальні наукові методи дослідження, зокрема: *історико-правовий* – для розкриття етапів розвитку законодавства, правозастосовної практики, а також поглядів учених на проблеми, що стосуються предмета дослідження (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – під час дослідження особливостей реалізації положень кримінального (матеріального та процесуального) законодавства, стану боротьби з військовими злочинами в Україні та інших країнах (розділ 1); *системно-структурного аналізу* – для визначення місця криміналістичної характеристики в системі криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів, структури криміналістичної характеристики, змісту та зв'язків її елементів, обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальному провадженні (розділ 1); *формально-логічний* – для розподілу слідчих ситуацій, слідів злочинів, способів і технологій їх учинення (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1); *статистичний* – для узагальнення результатів статистичних звітів про стан злочинності серед військовослужбовців (розділи 1–3); *соціологічні* (інтерв'ювання, анкетування) – для з'ясування думок прокурорсько-слідчих працівників, військовослужбовців строкової та контрактної служби щодо особливостей вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби, причин і умов, які цьому сприяють, досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали вивчення 125 кримінальних справ (проваджень) про злочини, передбачені ст. 407 КК України; зведені дані анкетування 230 працівників прокуратур з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері, 140 військовослужбовців строкової та контрактної служби; судова та слідча практика, статистичні й аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України, Головного управління Військової служби правопорядку у ЗС України, а також досвід роботи автора в органах прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні дослідженням наукових засад криміналістичної методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. У результаті проведеної роботи сформульовано та обґрунтовано низку положень і висновків концептуального характеру, а саме:

вперше:

- розроблено наукові основи видової криміналістичної методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби, зокрема в умовах виконання ЗС України специфічних завдань щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості держави у ситуаціях озброєної агресії, збройного конфлікту або безпосереднього ведення військових (бойових) дій, визначено її місце в системі криміналістичних методик розслідування військових злочинів;

- розкрито зміст структурних елементів криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби, зокрема: типологію правопорушників – військовослужбовців, які належать до різних категорій, характерні способи підготовки, вчинення та приховування злочинів, інші об'єктивні та суб'єктивні обставини кримінального правопорушення, які визначають специфіку слідоутворення та впливають на обрання прийомів збирання доказів у кримінальному провадженні;

- здійснено розподіл типових слідчих ситуацій на сприятливі, менш сприятливі та несприятливі з огляду на характер, обсяг і джерела зібраної в кримінальному провадженні інформації про подію кримінального правопорушення, особу підозрюваного та інших причетних до злочину осіб, а також відповідних їм слідчих версій і засобів їх перевірки на початковому та наступному етапах розслідування;

- виокремлено особливості організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому та наступному етапах розслідування, зокрема в умовах протидії розслідуванню з боку заінтересованих осіб, використання з метою її подолання допомоги громадськості, взаємодії слідчого з підрозділами Військової служби правопорядку у ЗС України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ України, а також інших військових формувань;

удосконалено:

- рекомендації щодо встановлення слідчим закріплених Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України обставин, які підлягають доказуванню,

що стосуються події самовільного залишення військової частини або місця служби, спеціального суб'єкта злочину, співучасті, мотивів і мети злочинних дій, які впливають на ступінь їх тяжкості;

– прийоми планування слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання та перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні, в умовах ускладненої слідчої ситуації;

– положення, що визначають найбільш оптимальні шляхи використання спеціальних знань, серед яких особливого значення для збирання доказів набуває залучення як спеціалістів фахівців автомобільної, бронетанкової, медичної та хімічної служб, підрозділів ракетно-артилерійського та стрілецького озброєння, інших інженерно-технічних підрозділів, а також призначення окремих видів судових експертиз;

дістало подальший розвиток:

– положення, що визначають особливості організації і проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розшук та затримання військовослужбовця, який самовільно залишив військову частину або місце служби, зокрема в умовах складної оперативно-тактичної обстановки або ведення бойових дій;

– наукове бачення впливу кримінальної субкультури на злочинну діяльність військовослужбовців, а також щодо форм і методів профілактичної роботи слідчого під час розслідування зазначеної категорії військових злочинів;

– наукове обґрунтування необхідності внесення змін і доповнень до КПК України та інших законодавчих актів стосовно удосконалення досудового розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби та інших військових злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час опрацювання законопроектів стосовно внесення змін і доповнень до КПК України, КК України, законів України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про оперативно-розшукову діяльність» (акт Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 3 червня 2013 р. № 04–20/12–1173);

– *практичній діяльності* слідчих підрозділів – під час розслідування злочинів, пов'язаних із самовільним залишенням військової частини або місця служби (акти Головного управління нагляду за додержанням законів у воєнній сфері Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 2013 р., Головного слідчого управління МВС України від 6 вересня 2013 р.);

– *навчальному процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих видів злочинів», а також у рамках підвищення кваліфікації слідчих та працівників оперативних підрозділів згідно із затвердженими МВС України навчальними програмами післядипломної освіти

(акти Національної академії внутрішніх справ від 2 грудня 2014 р., Одеського державного університету внутрішніх справ від 7 червня 2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням та становить особистий здобуток дисертанта, внесок якого в статті Давиденка В.В., Давиденка В.С. «Наукове забезпечення правоохоронної діяльності у Збройних Силах України: пріоритети та перспективи» (Право України. – 2011. – № 3. – С. 260–265) становить 75 %. Також наукові ідеї та розроблення, викладені в дисертації, використовувались при підготовці у співавторстві методичних рекомендацій щодо особливостей розслідування злочинів, передбачених ст. 407, 408 КК України (авторська частка в них не менше 50 % тексту).

Апробація результатів дисертації здійснена під час їх обговорення на чотирьох міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні тенденції розвитку судової експертизи» (м. Сімферополь, 20–21 вересня 2012 р.); «Актуальні проблеми криміналістики: інтелектуальна власність, культурні цінності, соціально-комунікаційна індустрія, міжнародне співробітництво» (м. Київ, 25 лютого 2013 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (м. Київ, 5 липня 2013 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 1 липня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 12 наукових публікаціях, серед яких шість статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у фаховому іноземному виданні, чотири статті – у збірниках науково-практичних конференцій, а також методичні рекомендації.

Структура дисертації визначається її метою, задачами та предметом дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (292 найменування) і 23 додатків на 86 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 322 сторінки, із них основний текст – 205 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також характеристику публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення дослідження.

Розділ 1 «Наукові основи розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються питання джерельної бази досліджень проблем методики розслідування цієї категорії злочинів, зміст та зв'язки елементів криміналістичної характеристики, специфіка обставин, що підлягають доказуванню.

У підрозділі 1.1. «Стан наукових досліджень проблем методики розслідування злочинів, учинених військовослужбовцями» проаналізовано генезис та стан наукових розроблень вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального права, криминології та криміналістики щодо протидії військовим злочинам, зокрема праці В.П. Базова, В.П. Бодаєвського, В.В. Бондарєва, С.І. Дячука, О.О. Зархіна, М.І. Карпенка, М.М. Сенька, М.І. Хавронюка та ін. Роботи багатьох інших дослідників стосуються переважно проблем дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Окремі положення методики розслідування військових злочинів уперше в Україні на монографічному рівні розглянули А.Г. Воевода, В.С. Давиденко та О.С. Ткачук, однак в інших країнах пострадянського простору ці проблеми досліджують уже досить тривалий час А.Л. Багратян, О.А. Данченко, О.М. Савенков, О.М. Холопова, І.М. Шумігай, С.О. Янін та ін.

Охарактеризовано суспільну небезпеку самовільного залишення військовослужбовцями військової частини або місця служби, нез'явлення вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу, у загальній структурі злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Наголошується на підвищеній суспільній небезпеці зазначених дій, учинених в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, зокрема в районах проведення антитерористичної операції на Сході України.

Актуальність обраної проблематики підтверджують і результати опитувань прокурорів та слідчих прокуратур з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері (нині – військові прокуратури), на думку яких дослідження проблем розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби сприятимуть удосконаленню правоохоронної практики (96 %). Серед пріоритетних напрямів визначено розроблення окремих методик розслідування військових злочинів (91 %), удосконалення чинного законодавства (49 %), удосконалення та розширення профілактики злочинності серед військовослужбовців (52 %), зокрема з'ясування причин та умов, які сприяють протиправній поведінці військовослужбовців (34 %).

У підрозділі 1.2. «Криміналістична характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби» розглядаються значимі для розкриття та розслідування злочинів узагальнені дані про подію кримінального правопорушення, а також зв'язки між окремими елементами об'єктивного та суб'єктивного порядку. Підтверджено, що систематизована у структурі криміналістичної характеристики інформація сприятиме слідчому не лише у процесі висування та перевірки версій, оцінюванні рівня складності слідчої ситуації, а й для обрання конкретних засобів і методів збирання доказів.

Серед елементів криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби головними визначено особу злочинця, предмет злочинного (безпосереднього) посягання, спосіб учинення злочину в його широкому розумінні (підготовка, вчинення та приховування), а також типovu обстановку – «слідову картину» злочину в її широкій інтерпретації (як сукупність

матеріальних та ідеальних відображень, що складаються під впливом просторово-часових, технологічних, службових та інших чинників).

Встановлено, що визначальним (системоутворювальним) елементом у визначенні механізму злочину є відомості про особу злочинця. Показники вивчення кримінальних справ (проваджень) за ознаками злочину, передбаченого ст. 407 КК України, свідчать, що більше половини притягнутих до відповідальності (55 %) – військовослужбовці першого (38 %) та другого (17 %) періодів проходження строкової служби; близько третини (32 %) – солдати й сержанти, які проходять службу за контрактом; 13 % – офіцери та прапорщики.

Предметом злочинного (безпосереднього) посягання завжди є встановлений порядок проходження військової служби, боєготовність та боєздатність військ, а в окремих випадках – військове чи особисте майно, продукти харчування, транспортні засоби, службові документи, зброя тощо.

Виокремлено ситуації підготовки до злочину, коли умисел у правопорушника виникає заздалегідь з учиненням підготовчих дій (вибір зручного часу, очікування сприятливих умов, планування маршруту, розподіл ролей між співучасниками, таємне заволодіння грошима, транспортними засобами, цивільним вбранням, особистими речами військовослужбовців, харчами, придбання квитків тощо), так і без попередньої підготовки (використання сприятливих умов) або раптово під впливом психотравмуючої ситуації або інших чинників.

З огляду на матеріали кримінальних справ (проваджень), з'ясовано, що злочин, передбачений ст. 407 КК України, у 43 % було вчинено шляхом самовільного залишення військової частини або місця служби, а в 27 % – нез'явлення військовослужбовця вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення з частини, 6 % – призначення або переведення, 24 % – нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Військову частину (місце служби) правопорушник у 77 % залишав без додаткових знарядь і пристосувань, а в 23 % – з використанням підроблених відпускових та інших документів, транспортних засобів.

Приховування злочину військовослужбовцями полягає в маскуванні своїх дій шляхом виготовлення фіктивних документів для виправдання самовільної відсутності, внесення неправдивої інформації до облікової документації військової частини, переховування в родичів, друзів, знайомих (57 %). Військовослужбовці за контрактом та офіцери перестають виходити на службу, самовільно залишають місце служби, як правило, тимчасово влаштовуються на іншу роботу (53 %), посилаються на нібито поважні причини своєї відсутності (власну хворобу або хворобу родичів, перешкоди стихійного характеру).

Важливими інформативними складовими типової обстановки є місце та час вчинення злочину, що вважаються джерелом інформації стосовно способу його вчинення та характерних слідів, які пов'язані з іншими елементами криміналістичної характеристики. Злочини цієї категорії вчиняють на території, на якій розташовано підрозділи та служби військової частини, або в іншому місці, визначеному військовослужбовцеві для виконання службових обов'язків, де він

повинен перебувати за наказом командування. Отже, у межах типової обстановки «слідової картини» найкраще виявляються зв'язки між всіма елементами криміналістичної характеристики. Найбільш сприятливі час та місце, а це переважно часи найменшого контролю з боку командирів, впливають на спосіб вчинення злочину, за особливостей якого і формується «слідова картина».

Систематизовано матеріальні сліди як самовільного залишення військової частини або місця служби, так й інших, пов'язаних з ними злочинів (проти власності, проти життя та здоров'я особи, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями тощо).

У підрозділі 1.3. «Обставини, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях про самовільне залишення військової частини або місця служби» на основі аналізу наукових праць Р.С. Белкіна, М.М. Михеєнка, А.В. Молдована, М.В. Салтевського, С.М. Стахівського, а також інших учених запропоновано авторське бачення критеріїв розподілу закріплених ст. 91 КПК України обставин, а також передбачених кримінальним законодавством об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінально-карних діянь, що підлягають встановленню під час розслідування зазначеної категорії злочинів. Оцінено їх вплив на висування та перевірку слідчих версій, планування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень.

На основі узагальнення судової та слідчої практики виокремлено й охарактеризовано специфічні обставини тимчасової відсутності військовослужбовця, нез'явлення вчасно на службу, а також інші, що виключають можливість його повернення (прибуття), зокрема в умовах бойової обстановки; повернення військовослужбовця в розташування військової частини чи до місця служби; добровільного з'явлення правопорушника до правоохоронних органів із зізнанням; затримання підозрюваного правоохоронними органами, представниками військової частини чи громадянами.

Більшість опитаних слідчих та прокурорів (89 %) висловились щодо доцільності доповнення ст. 91 КПК України окремим пунктом стосовно обов'язкового з'ясування причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.

Підтверджено, що елементи криміналістичної характеристики та обставини, які підлягають встановленню й доказуванню, перебувають у кореляційному зв'язку, частково можуть збігатися, проте не є тотожними. Врахування таких обставин стороною обвинувачення сприятиме уникненню слідчих помилок та недоліків під час досудового розслідування.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби» складається з двох підрозділів, у яких розглядаються типові слідчі ситуації, особливості висування та перевірки версій і планування, а також організаційні й тактичні питання проведення початкових слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 2.1. «Типові слідчі ситуації, особливості побудови слідчих версій та планування розслідування» розглянуто різні варіанти (програми) ситуаційно обумовлених дій слідчого, залежно від характеру обставин самовільного залишення військової частини або місця служби. Встановлення

таких обставин є основою визначення характеру та ступеня сприятливості слідчої ситуації.

Типові слідчі ситуації, що впливають на спрямування початкових процесуальних дій, можуть характеризуватись: відсутністю достовірної інформації про обставини злочину (43 %); наявністю інформації про обставини злочину, проте невизначеністю місця перебування підозрюваного (32 %); наявністю інформації про обставини злочину, а також місце перебування розшукуваного (25 %).

Взаємообумовленість типових слідчих ситуацій, тактичних рішень і ризику, версіювання та планування формують взаємопов'язану систему умов та завдань розслідування.

Характерним на початковому етапі розслідування злочинів цієї категорії є відсутність військовослужбовця на території військової частини або місця служби, за якої належить швидко, повно та неупереджено виконати всі необхідні й можливі слідчі (розшукові) дії. З'ясовано, що після самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовці строкової і контрактної служби переважно виїжджають до місця проживання родичів, друзів, знайомих (67 %). Відтак, слідчий повинен з'ясувати всі обставини зникнення військовослужбовця та ймовірні шляхи його переміщення (місця можливого перебування), допитати свідків, вжити заходів для відстеження можливих шляхів руху з використанням транспортних засобів, запланувати проведення серії розшукових заходів (включаючи отримання інформації з камер відеоспостереження, апаратно-програмних комплексів, запровадження спеціальних планів перехоплення, проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій).

Виокремлено загальні та окремі версії про причини відсутності й місце перебування військовослужбовця, що можна розглядати як інформаційну основу планування, а вирішувати під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій питання – як основу їх перевірки. В умовах бойових дій чи військового конфлікту при висуненні версій потрібно особливо ретельно оцінювати об'єктивні чинники, за яких військовослужбовець може бути відсутній за місцем служби.

У підрозділі 2.2. *«Організація і тактика проведення початкових слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій»* оцінено криміналістичне значення відповідних засобів збирання доказів, спрямування та послідовність яких зумовлені обставинами слідчих ситуацій початкового етапу розслідування.

Специфіку у кримінальних провадженнях стосовно самовільного залишення військової частини або місця служби виявили такі слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії (їх комплекси), а також пов'язані з ними процесуальні заходи: огляд (місце побутового та службового перебування підозрюваного, зокрема під час відряджень і лікування); допити (відповідальних командирів, товаришів по службі, осіб добового наряду, родичів і знайомих розшукуваного); обшук, тимчасовий доступ до речей і документів та їх виїмка; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; затримання підозрюваного та його обшук. Розглянуто

порядок спільних дій слідчого та співробітників оперативних підрозділів щодо збирання матеріалів про особу розшукуваного, витребування документів (особової картки призовника, обліково-послужної картки, наказу про зарахування до списку особового складу частини, книг перевірок особового складу тощо).

Узагальнено типові для всіх регіонів України обставини, що стосуються проходження військової служби та негативно впливають на ефективність слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, зокрема: приховування злочинів командуванням, обставин їх учинення, що призводить до втрати доказів, несвоєчасного початку досудового розслідування (59 %); намагання командування самостійно знайти втікача, через що втрачається ефективність розшуку «за гарячими слідами», оскільки такі заходи здебільшого є непрофесійними та недостатньо ефективними (54 %); суперечливі (неповні, недостовірні) показання свідків (очевидців) унаслідок тиску на них з боку командирів і товаришів по службі, через острах дисциплінарних стягнень (46 %); наявність кругової поруки та інші форми протидії розслідуванню з боку відповідальних службових осіб військового командування (36 %); приховування командуванням причин та умов, які сприяли вчиненню злочину (60 %).

Запропоновано комплекс невідкладних процесуальних та організаційних заходів з метою розкриття злочинів «за гарячими слідами», взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами, зокрема підрозділами Військової служби правопорядку у ЗС України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ України, інших військових формувань, а також громадськістю, використання сучасних криміналістичних засобів.

Розділ 3 «Наступний етап розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються основні напрями діяльності слідчого, особливості проведення слідчих (розшукових) та профілактичних дій на наступному етапі.

У підрозділі 3.1. «Основні напрями діяльності слідчого на наступному етапі розслідування» наголошується, що така діяльність залежить від ефективності початкових слідчо-оперативних заходів, позиції підозрюваного, повноти та допустимості доказів учинення ним самовільного залишення військової частини або місця служби. Зазначені чинники визначають характер і зміст обставин, які підлягають доказуванню за матеріалами кримінального провадження, що зрештою й формує рівень сприятливості слідчої ситуації, впливатиме на тривалість наступного етапу розслідування.

Специфіка наступного етапу розслідування обумовлена комплексом завдань, що стоять перед слідчим, результативність яких залежатиме від рівня наукової організації праці, удосконалення версіювання та планування подальшого напрямку розслідування, уміння слідчого моделювати свою діяльність на основі криміналістичного аналізу попередньо отриманої інформації.

Оскільки злочини цієї категорії розкриваються (підозрювані затримуються) переважно на початковому етапі розслідування (79 %), головні проблемні ситуації наступного етапу пов'язані здебільшого з конфліктами між слідчим та особами,

які протидіють розслідуванню, зокрема самим підозрюваним, його друзями та родичами, представниками військового командування тощо (з приводу прийняття рішень за окремими фактами й особами, які проходять у кримінальному провадженні). Особливого значення набуває використання спеціальних знань, зокрема залучення як спеціалістів фахівців автомобільної, бронетанкової, медичної та хімічної служб, підрозділів ракетно-артилерійського та стрілецького озброєння, інших інженерно-технічних підрозділів, а також призначення окремих видів судових експертиз.

У підрозділі 3.2. «*Організація і тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування*» розглянуто особливості криміналістичного забезпечення допиту підозрюваного, допитів (додаткового, повторного) свідків, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання особи, речей, слідчого експерименту, призначення судових експертиз. Послідовність, характер і тактичні особливості проведення зазначених слідчих (розшукових) дій цілком залежать від інформаційних складових слідчої ситуації. Наголошується, що в бойовій обстановці слідчий повинен проводити слідчі (розшукові) дії, за можливості, негайно, зважаючи на складні організаційно-тактичні умови, не заважати іншим військовослужбовцям виконувати службові обов'язки.

Підтверджено, що розв'язання завдань наступного етапу розслідування в більшості випадків ускладнене низкою чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. За результатами вивчення матеріалів кримінальних справ (проваджень) виявлено низку недоліків та упущень організаційного й тактичного характеру, а саме: непроведення (тяганина з проведенням) слідчими огляду місця події (34 %); неповнота та нечіткість питань, що ставляться перед судовими експертами для проведення судово-психіатричної (45 %), судово-психологічної (57 %) та судово-медичної (39 %) експертиз; поверхове вивчення особи підозрюваного (53 %); ігнорування тактичних прийомів ведення допиту (32 %); непроведення слідчого експерименту для перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин події кримінального правопорушення (23 %). Серед інших чинників респонденти виокремили: обмежені можливості оперативнорозшукового супроводження розслідування злочинів цієї категорії (62 %); тиск військового командування на підлеглих та приховування ними злочинів (53 %); недостатню фахову підготовку окремих слідчих (37 %); надмірну завантаженість у роботі та зайвий документообіг (16 %).

На основі узагальнення практики проведення негласних слідчих (розшукових) дій у цій категорії кримінальних проваджень встановлено низький рівень поінформованості слідчих про можливості окремих оперативних та оперативнотехнічних заходів, що призводить до імітування їх проведення без одержання процесуальних результатів, які може бути визнано судовими доказами.

У підрозділі 3.3. «*Профілактична діяльність слідчого під час розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби*» сформульовано головні засади реалізації профілактичної функції слідчого. Проаналізовано причини й умови вчинення військовослужбовцями ухилень від військової служби,

що визначають високий рівень їх латентності та впливають на ефективність проведення процесуальних дій.

Відповідно до КПК України та інших законодавчих актів, на слідчого покладається обов'язок об'єктивно й у повному обсязі проводити досудове розслідування, у тому числі здійснювати функцію профілактики кримінальних правопорушень. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 30 Закону України «Про прокуратуру» (у чинній редакції), органи досудового розслідування зобов'язані виявляти причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, уживати заходів щодо їх усунення. Отже, слідчий, виявивши відповідні причини та умови, повинен своєчасно надати письмову інформацію прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування військових злочинів, для належного реагування.

Підтверджено, що найбільш ефективними є індивідуальні форми профілактичної роботи з військовослужбовцями (69 % респондентів), а також комплексні заходи для командного складу (52 %). Дієвими також визнано тематичні публікації, виступи прокурорів та слідчих у засобах масової інформації (33 %), залучення до участі в профілактичних заходах психологів та інших фахівців з окремих галузей знань (18 %). Серед засобів запобігання зазначеним злочинам 89 % респондентів головним визнають взаємодію командирів військових частин з правоохоронцями, що включає спільний відкритий розгляд виявлених проблемних питань на зібраннях військовослужбовців (офіцерів) підрозділу.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби, узагальнення наукових доктрин, результатів вивчення слідчої та судової практики сформульовано наукові положення та отримано результати, що спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі криміналістичної методики. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Наукові положення методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби у структурі методик розслідування військових злочинів на монографічному рівні в Україні досліджуються вперше, а отже, досягнення поставлених задач можливе за умов міжгалузевого аналізу попередніх доробок учених з питань протидії злочинності серед військовослужбовців, а також норм закону про кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби. Гносеологічну основу пізнання явища злочинності серед військовослужбовців, і зокрема, самовільного залишення військової частини або місця служби, також становить характеристика основних елементів механізму їх девіантної поведінки. Зазвичай такі діяння поєднуються з іншими злочинами (проти власності, проти життя та здоров'я особи, порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями), що визначає специфіку збирання доказів. Серед напрямів

подальшого вдосконалення методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби багатьма опитаними (52 %) визначено посилення профілактичної функції слідчого.

2. Систематизована у структурі криміналістичної характеристики інформація сприятиме слідчому не лише у процесі висування та перевірки версій, оцінювання рівня складності слідчої ситуації, а й під час обрання конкретних засобів і методів збирання доказів. Головними елементами криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби визначено особу злочинця, предмет злочинного (безпосереднього) посягання, спосіб учинення злочину в його широкому розумінні (підготовка, вчинення та приховування), а також типову обстановку – «слідову картину» злочину в її широкій інтерпретації (як сукупність матеріальних та ідеальних відображень, що складаються під впливом просторово-часових, технологічних, службових та інших чинників). Визначальним (системоутворювальним) елементом та головною сполучною ланкою у визначенні механізму злочину є відомості про особу злочинця. Соціально-психологічний портрет типового правопорушника – військовослужбовця строкової служби виглядає таким чином: це особа, яка має загальну середню або професійно-технічну освіту, із слабкими вольовими якостями, як правило, з неблагополучної (неповної або малозабезпеченої сім'ї), недисциплінована, морально нестійка, немотивована й байдужа до наслідків своєї соціально значущої поведінки.

3. Під час розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби підлягають встановленню та доказуванню насамперед обставини відсутності військовослужбовця, а також ті, що виключають можливість його повернення; учинення інших кримінальних правопорушень до чи під час самовільної відсутності; повернення в розташування військової частини чи до місця служби; добровільного з'явлення до правоохоронних органів із зізнанням; докладні обставини, що характеризують підозрюваного, його затримання правоохоронними органами, представниками військової частини чи громадянами. Оцінено значення таких специфічних обставин для висування та перевірки версій, планування процесуальних дій. Наголошено, що в бойовій обстановці початковий момент самовільної відсутності визначається відповідно до конкретних обставин події, з того часу, коли військовослужбовець мав реальну можливість з'явитись у військову частину (розташування), проте умисно цього не зробив.

4. Характер слідчої ситуації початкового етапу розслідування, що визначає тактичні завдання, залежатиме від того, чи продовжується самовільне залишення військової частини, чи злочин припинено. Типові слідчі ситуації розподілено на сприятливі (25 %), менш сприятливі (32 %) і несприятливі (43 %). Такий їх розподіл, зважаючи на можливості досягнення мети розслідування, залежатиме від поінформованості слідчого про обставини події злочину та причетних до нього осіб, готовності свідків давати повні та правдиві показання, ступеня протидії розслідуванню з боку військового командування та інших заінтересованих осіб, умінь, професійних знань і навичок самого слідчого. Необхідним логічним засобом пізнання під час дослідження обставин, що

підлягають доказуванню, є загальні та окремі версії про причини відсутності військовослужбовця у військовій частині, за місцем служби або нез'явлення його вчасно на службу, та місце перебування розшукуваного військовослужбовця. В умовах бойових дій при висуненні версій слід враховувати реальні причини та обставини, за яких військовослужбовець може бути відсутній за місцем служби. Взаємообумовленість типових слідчих ситуацій, тактичних рішень і ризику, висунення та перевірки версій і планування формують взаємопов'язану систему умов та завдань розслідування.

5. Найбільш результативними слідчими (розшуковими) діями на початковому етапі розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби визначено огляд місць перебування військовослужбовців; допити командирів, товаришів по службі, осіб добового наряду, родичів і знайомих розшукуваного; обшук, а також пов'язані з ними інші процесуальні заходи (тимчасовий доступ до речей і документів та їх виїмка; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка; затримання підозрюваного та його обшук). Встановлено, що послідовність, елементи організації й тактика проведення слідчих (розшукових) дій залежать від характеру протидії розслідуванню шляхом приховування командуванням обставин учинення злочинів (59 %); тиску на свідків з боку командирів і товаришів по службі (46 %); наявності кругової поруки в колективах військовослужбовців (36 %). Запропоновано поширювати досвід створення спеціалізованих слідчо-оперативних груп з розслідування злочинів зазначеної категорії, унаслідок чого підвищується результативність проведення першочергових заходів з розкриття злочинів.

6. Результативність розслідування на наступному етапі залежить від ефективності початкових слідчо-оперативних заходів, позиції підозрюваного, належності й допустимості зібраних доказів учинення ним самовільного залишення військової частини або місця служби. Проблемні ситуації проведення слідчих (розшукових) дій пов'язані здебільшого з конфліктами між слідчим та особами, які протидіють розслідуванню, зокрема підозрюваним, його друзями та родичами, представниками військового командування. На розв'язання тактичних завдань наступного етапу розслідування найбільше впливають такі негативні чинники: неповнота та нечіткість питань, що ставляться перед експертами для проведення експертиз; недостатнє вивчення соціально-психологічного портрету підозрюваного; ігнорування тактичних прийомів допиту свідків і підозрюваного, а також обмежені можливості застосування негласних слідчих (розшукових) дій.

7. На початковому та наступному етапах розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби до проведення слідчих (розшукових) дій, одержання консультацій під час дослідження та оцінки доказів необхідно залучати спеціалістів різного профілю, зокрема фахівців автомобільної, бронетанкової, медичної та хімічної служб, підрозділів ракетно-артилерійського та стрілецького озброєння, інших інженерно-технічних підрозділів. Визначено особливості призначення та проведення окремих видів судових експертиз, зокрема: судово-психіатричної (80 %); судово-медичної (43 %); криміналістичних

з метою ідентифікації залишених на місці події слідів (17 %), а також судово-психологічної (14 %).

8. Виявлення причин учинення кримінальних правопорушень й умов, що сприяють цьому, та вжиття заходів щодо їх усунення, з огляду на положення Закону України «Про прокуратуру», покладається на органи досудового розслідування. Серед профілактичних заходів, які можуть впливати на зменшення динаміки злочинності серед військовослужбовців, найбільш результативними визначено такі: роз'яснювальні бесіди з військовослужбовцями (93 % прокурорів та слідчих); індивідуальні співбесіди (69 %); запровадження анонімного опитування, телефонів довіри (66 %); доведення до військовослужбовців інформації щодо окремих кримінальних проваджень (62 %); цільове навчання командного складу (52 %); спільні наради за участю представників вишого військового командування (35 %); публікації в засобах масової інформації та соціальних мережах (33 %); залучення психологів та інших фахівців (18 %). Проте механізм реалізації профілактичної функції слідчого не дістав закріплення в новому КПК України. Залишається малоефективною державна політика з питань виховання молоді, у сфері запобігання військовим злочинам, недостатньо використовується потенціал громадських (волонтерських) організацій у виховній роботі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Давиденко В. В. Типові способи вчинення злочинів, пов'язаних з ухиленням військовослужбовців від військової служби / В. В. Давиденко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1 (21). – С. 40–44.
2. Давиденко В. В. Наукове забезпечення правоохоронної діяльності у Збройних Силах України : пріоритети та перспективи / В. В. Давиденко, В. С. Давиденко // Право України. – 2011. – № 3. – С. 260–265.
3. Давиденко В. В. Слідчий огляд документів у справах про ухилення від військової служби / В. В. Давиденко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 117–125.
4. Давиденко В. В. Особливості початкових слідчих дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних із ухиленням військовослужбовців від військової служби / В. В. Давиденко // Вісник прокуратури. – 2011. – № 4 (118). – С. 83–89.
5. Давиденко В. В. Аналіз правового забезпечення розслідування самовільного залишення військової частини – важлива складова розробки окремої криміналістичної методики / В. В. Давиденко // Європейські перспективи. – 2013. – № 3. – С. 130–135.
6. Давиденко В. В. Особливості розслідування самовільного залишення військової частини в умовах бойових дій чи військового конфлікту / В. В. Давиденко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 149–160.
7. Давыденко В. В. Негласные следственные (розыскные) действия при расследовании самовольного оставления воинской части или места службы /

В. В. Давиденко // Право и политика : науч.-метод. журн. Кыргызской Республики. – 2014. – № 3. – С. 83–86.

8. Давиденко В. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні самовільного залишення військової частини або місця служби / В. В. Давиденко // Сучасні тенденції розвитку судової експертизи : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Кримського наук.-дослід. ін-ту судових експертиз (20–21 верес. 2012 р., Автономна Республіка Крим). – Сімферополь : ВД «АРИАЛ», 2012. – С. 270–273.

9. Давиденко В. В. Тактичні особливості подолання протидії розслідуванню самовільного залишення військової частини або місця служби / В. В. Давиденко // Актуальні проблеми криміналістики : інтелектуальна власність, культурні цінності, соціально-комунікаційна індустрія, міжнародне співробітництво : тези доп. та повідомлень Третьої міжнар. наук.-практ. конф. / [редкол. : Бошицький Ю. Л., Біленчук П. Д.]. – К. : Київ. ун-т права НАН України : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2013. – С. 36–41.

10. Давиденко В. В. Деякі проблеми досудового розслідування самовільного залишення військової частини в умовах реалізації нового КПК України / В. В. Давиденко // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 126–128.

11. Давиденко В. В. Типова обстановка – «слідова картина» – елемент криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби / В. В. Давиденко // Актуальні проблеми розслідування злочинів : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 153–155.

12. Методичні рекомендації щодо особливостей розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 407–408 КК України / [О. В. Журавльов, Г. М. Рябенко, М. С. Туркот, В. В. Давиденко]. – К. : Генеральна прокуратура України, 2014. – 32 с.

АНОТАЦІЯ

Давиденко В.В. Методика розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

Дисертація є першим в Україні дослідженням з питань формування методики розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. Розроблено криміналістичну характеристику, розкрито зміст та взаємозв'язок її елементів. Визначено типові обставини, що підлягають встановленню та доказуванню. Досліджено особливості початкового та

наступного етапу розслідування, типові слідчі ситуації, побудови слідчих версій, планування, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та профілактичної діяльності слідчого. Запропоновано й обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з питань розкриття, розслідування та запобігання злочинам цієї категорії.

Ключові слова: військові злочини, самовільне залишення військової частини, криміналістична характеристика, слідча ситуація, слідчі версії, планування розслідування, початковий та наступний етапи розслідування, профілактична діяльність слідчого.

АННОТАЦІЯ

Давыденко В.В. Методика расследования самовольного оставления воинской части или места службы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

Диссертация является первым в Украине исследованием, посвященным формированию методики расследования самовольного оставления воинской части или места службы.

В работе дана характеристика научных исследований проблем противодействия преступности среди военнослужащих. На основе обобщения практических материалов и результатов указанных научных исследований сформулированы итоги комплексного анализа научных основ методики расследования данного вида преступлений.

В диссертации исследовано и раскрыто содержание основных элементов криминалистической характеристики преступлений, связанных с самовольным оставлением воинской части или места службы: личности преступника; предмета преступления (непосредственного) посягательства; способа совершения преступления в его широком понимании (приготовление, выбор условий совершения, скрывание от задержания); типичной обстановки – «следовой картины» преступления в ее широкой интерпретации (совокупность источников материальных и идеальных отображений, время и место совершения преступления). Также раскрыты корреляционная зависимость и взаимосвязь элементов криминалистической характеристики. Так, личность преступника рассматривается как основополагающее начало в корреляционной последовательности формирования других элементов криминалистической характеристики. Во взаимосвязи и зависимости выделена и систематизирована криминалистически значимая информация о типичном времени и месте самовольного оставления воинской части или места службы, иных материальных и идеальных составляющих следовой картины, предмете посягательства,

приведена структура способа временного уклонения от прохождения воинской службы и негативных последствий таких действий.

В работе значительное внимание уделено исследованию типичных обстоятельств, подлежащих установлению и доказыванию по этой категории преступлений. Установлено, что при наличии у следователя информации о событии преступления на определенных этапах его расследования, использование им алгоритмов типичных обстоятельств, которые подлежат установлению и доказыванию, в их взаимосвязи с типичными элементами криминалистической характеристики, будут способствовать оптимальному планированию заданий расследования, быстрому, полному и объективному их выполнению.

В диссертации раскрыто содержание и особенности начального и последующего этапов расследования самовольного оставления воинской части или места службы, типичных следственных ситуаций, осложненных реальными обстоятельствами боевых действий и военного конфликта, построения следственных версий, планирования и проведения отдельных следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий, порядка и условий использования специальных знаний. Отсутствие разыскиваемого военнослужащего является типичным обстоятельством начального этапа расследования, в условиях которого надлежит оптимально выполнить все необходимые и возможные следственные (розыскные) действия. Определены особенности взаимодействия следователя с оперативными подразделениями органов внутренних дел, Службы безопасности Украины, военнослужащими Военной службы правопорядка в Вооруженных Силах Украины, представителями общественности в ходе розыскных действий «по горячим следам» и на других этапах расследования преступления.

Организационные и тактические действия следователя, формы и методы профилактической работы при расследовании преступлений, связанных с самовольным оставлением воинской части или места службы, значительно зависят и от форм противодействия расследованию командованием и другими заинтересованными лицами. Типичными формами противодействия являются сокрытие факта преступления и круговая порука среди военнослужащих, которые влияют на высокий уровень латентности воинских преступлений.

Предложено законодательно усовершенствовать отдельные нормы Уголовного и Уголовного процессуального кодексов, иных положений действующего законодательства по отдельным вопросам правового обеспечения и усовершенствования расследования этой категории преступлений.

Результаты исследования нашли практическую реализацию в подготовленных на его основе, с участием диссертанта, методических рекомендациях об особенностях расследования преступлений, предусмотренных ст. 407, 408 УК Украины. Теоретические положения, выводы и предложения также вошли составляющим элементом в учебные программы, тематические планы и используются в учебном процессе отдельных высших учебных заведений Украины юридической специализации.

Ключевые слова: воинские преступления, самовольное оставление воинской части, криминалистическая характеристика, следственная ситуация, следственные версии, планирование расследования, начальный и последующий этапы расследования, профилактическая деятельность следователя.

SUMMARY

Davydenko V. Methods of investigation into absence without leave from a military unit or place of service. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of law, speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operational search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2015.

The thesis is the first Ukrainian research devoted to formation of methods of investigation into absence without leave from a military unit or place of service. The criminalistic description has been developed, and the contents and interconnection of its elements have been explored. The typical circumstances subject to establishment and proof have been determined. The peculiarities of initial and further stages of investigation, typical investigative situations, development of investigative versions, planning and carrying out of separate investigative (search) activities and undisclosed investigative (search) activities, use of special knowledge and preventive activity of investigator have been researched. The suggestions on amendments and supplements to effective Ukrainian legislation on solving, investigation and prevention of this type of crime have been made and substantiated.

Key words: military crimes, absence without leave from a military unit, criminalistic description, investigative situation, investigative lead, investigation planning, initial and further stages of investigation, preventive activity of investigator.